

УДК 378.14:39

Кубіцька Марія Дмитрівна

спеціаліст вищої категорії, викладач ВКНЗ «Коростишівський педагогічний коледж імені І. Я. Франка»
Житомирської обласної ради, м. Коростишів
lenusia0512@ukr.net

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ

Анотація. У статті розглядається визначення поняття «компетентнісний підхід» у сучасній науковій думці. Автор звертається до досвіду вітчизняних та зарубіжних дослідників. Узагальнено різноманітні тлумачення терміну «компетентність», запропоновано перелік основних компетентностей, якими має володіти майбутній вчитель. Визначено та обґрунтовано поняття професійна компетентність.

Ключові слова: компетентність; компетентнісний підхід; ключові компетентності; підготовка вчителя; професійна компетентність вчителя.

Постановка проблеми. Зміни у світовій системі освіти вимагають постійного удосконалення освітньої системи кожної країни зокрема.

Перед сучасною освітою постають універсальні цілі: вийти на новий рівень якості європейської освіти і забезпечити її конкурентоспроможність на світовому ринку, реформуючи її на засадах демократизації, відкритості, безперервності, рівного доступу до здобуття освіти, мобільності, зберігаючи при цьому автентичність національної освіти [8, 253].

Сучасний розвиток вищої освіти України підпорядковується законам ринкової економіки, що вимагає проведення реформування вищої освіти в контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем [5].

У підготовці сучасного фахівця важливе значення має компетентнісний підхід, відповідно до якого необхідно реалізувати зміст педагогічної освіти. При підготовці вчителя слід спиратися на визначення поняття «компетентність у навчанні» та напрацюванні науковців у зазначеній сфері.

Компетентність у навчанні як характеристика результатів навчання широко використовується в освітніх системах європейських країн, США та Канади. Проблеми компетентісно орієнтованої освіти розглядаються міжнародними

організаціями — ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, ПРООН, Радою Європи, Організацією європейського співробітництва та розвитку, Міжнародним департаментом стандартів, які узагальнили доробок педагогів з усього світу.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні понять компетентнісний підхід, компетентність, професійна компетентність вчителя, враховуючи результати сучасних наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців.

Виклад основного матеріалу. Спільним для всіх є розуміння компетентності у навчанні як набутої характеристики особистості, що сприяє успішному входженню молодої людини в життя сучасного суспільства. Крім того, компетентність у навчанні розглядається ними як інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування і розвитку в учнів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності в певній сфері. Міжнародні організації, зокрема організація економічного співробітництва та розвитку, зосереджує зусилля спеціалістів на розроблені технології оцінювання компетентностей. Одержані результати мають слугувати передусім для моніторингу якості освітніх послуг і рівня навчальних досягнень учнів, їх відповідності державним стандартам.

Зарубіжні і вітчизняні автори (І. Єрмаков, О. Савченко, А. Хуторський) підкреслюють, що ключові компетентності у навчанні змінні, мають динамічну структуру, залежать від пріоритетів суспільства, цілей освіти, особливостей і можливостей самовизначення особистості в соціумі [2; 6; 7; 8].

За результатами діяльності українських науковців і практиків розроблялися теоретичні прикладні питання запровадження компетентнісного підходу в освіту України (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Савченко, С. Трубачова та ін.).

У результаті запропоновано наступний перелік ключових компетентностей у навчанні: навчальна (уміння вчитися); громадянська; загальнокультурна, інформаційна; соціальна; здоров'єзберігаюча, які деталізуються в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей, ставлень, здатностей за навчальними галузями й життєвими сферами учнів. [1, 408-409].

В якості провідного поняття відновлення та модернізації освітнього процесу виступає поняття «професійна компетентність» учителя. Поняття «професійна компетентність» значно ширше знань, умінь і навичок, не є їхньою сумою, тому що включає всі сторони діяльності. Більшість дослідників під терміном «компетентність» розуміють складну інтегровану якість особистості, що обумовлює можливість здійснювати певну діяльність, причому мова йде саме не про окремі знання чи вміння й навіть не про сукупності окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє людині здійснювати діяльність у цілому.

Сьогодні визначення поняття ключових компетентностей стосується не тільки питань змісту освіти, воно зачіпає всю соціальну сферу суспільства, яке передбачає формування в молоді певних навичок для життя та діяльності. Саме компетентності розв'язують життєво важливі проблеми, оскільки дозволяють оперувати здобутими у школі знаннями, надають можливість застосовувати їх упродовж всього життя. Країни, що брали участь у міжнародному проекті «DeSeCo», метою якого було визначити ключові компетентності, що впроваджуються в загальноосвітній школі та які відповідають запитам сучасного суспільства, визначилися з переліком основних ключових компетентностей, притаманним цим системам освіти. Наведемо приклади деяких із країн-учасниць [3, 7].

Українські вчені О. Крисан, О. Овчарук, О. Пометун, О. Локшина, О. Савченко вважають, що компетентності є своєрідними комплексами знань, умінь і ставлень, що набуваються в навчанні й дозволяють людині розуміти, тобто ідентифікувати та оцінювати в різних контекстах проблеми, що є характерними для різних сфер діяльності [3, 6].

У досвіді країн, які реалізують компетентнісний підхід до змісту освіти протягом декількох років, можна спостерігати спільні тенденції, насамперед спроби розробити певну систему професійних компетентностей педагогів.

Зважаючи на характер і особливості педагогічної діяльності таку систему складають групи ключових компетентностей: соціальні – пов'язані з оточенням, життям суспільства соціальною діяльністю особистості педагога; мотиваційні – пов'язані з внутрішньою мотивацією, інтересами, індивідуальним вибором

особистості педагога; функціональні – пов'язані зі сферою знань, умінь і навичок оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом.

Компетентнісний підхід у професійній підготовці сприяє формуванню у майбутніх учителів ряду взаємопов'язаних ключових компетентностей (здатностей кваліфіковано працювати чи розв'язувати педагогічні задачі): професійної, особистісної, соціальної, комунікативної тощо (Н. Бібік, О. Пошетун, Л. Хоружа та ін.). З погляду О. Митника [4] професійну компетентність вчителя можна тлумачити як здатність фахівця кваліфіковано й ефективно застосовувати теоретичні знання, знання-засоби, знання-цінності як у запланованих, так і у непередбачених педагогічних ситуаціях. Використовуючи зазначений підхід, представимо складові професійної компетентності вчителя загальноосвітньої середньої школи.

Теоретичні знання – це знання про: зміст поняття психічного віку дітей, підлітків, юнаків; психо-фізіологічні особливості різних категорій учнівської молоді; особливості процесу засвоєння навчального матеріалу; особливості формування наукових понять у загальноосвітній середній школі; зміст навчання у початковій, основній, старшій ланці середньої освіти; дидактичні принципи, функції, технології процесу навчання; принципи педагогіки співробітництва.

Знання-засоби включають: знання методики організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках з різних предметів. методи активізації пізнавальної діяльності учнів; форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів; інноваційні технології навчання.

Знання-цінності: знання особистісно-діяльнісної, гуманістичної парадигми освіти; особливості та цінності педагогічної професії; знання основ педагогічної етики, моральних якостей громадянина, моральних стимулів діяльності.

Формування професійної компетентності закладено в освітньо-професійну програму як складову галузевого стандарту вищої освіти. Цей процес включає оволодіння: ціле-мотиваційним, змістовим і процесуальним компонентами педагогічної діяльності, знаннями логіки навчальних дисциплін; уміннями оперувати категоріями діалектики та основними поняттями, які утворюють концептуальний каркас педагогічної науки, перетворювати педагогічні теорії в

метод пізнавальної діяльності; навичками самоосвіти та підвищення рівня кваліфікації, ділового, міжособистісного та педагогічного спілкування; рефлексивними вміннями.

Професійна компетентність – основа конкурентоздатності вчителя. З погляду В. Бондаря, конкурентоздатність визначається як стійка особистісна властивість свідомо і творчо реалізувати професійну компетентність. Проаналізуємо роль окремих педагогічних дисциплін. Так, програма з педагогіки передбачає оволодіння майбутніми педагогами базовими педагогічними знаннями, зокрема педагогічними поняттями (виховання, освіта, навчання, розвиток); осмислення студентами сутності педагогічного процесу, його мети, змісту, засобів, методів, форм. Студенти набувають знання із загальних основ педагогіки, дидактики, теорії та методики виховання. У процесі вивчення історії педагогіки студенти простежують тенденції розвитку педагогічної думки у вітчизняній та зарубіжній педагогіці, залучаються до вивчення класичної педагогічної спадщини. Під час вивчення основ педагогічної майстерності студенти знайомляться з творчою лабораторією педагогів-майстрів, оволодівають шляхами професійного становлення вчителя, педагогічною технікою.

На думку О. Митника професійна компетентність педагога може розглядатись як своєрідна відповідь на проблемну ситуацію в освіті, що виникла внаслідок протиріччя між необхідністю забезпечити сучасну якість і неможливістю вирішити це завдання традиційним шляхом за рахунок подальшого збільшення обсягу інформації, що підлягає засвоєнню школярами [4].

Слід зазначити, що розвиток професійної компетентності, зокрема педагогічної майстерності, знаходиться в руках самого вчителя. Саме педагог стає тією особистістю, яка усвідомлено регулює стандарти своєї поведінки. Перш за все це відбувається через усвідомлення свого професійного досвіду.

Основою самоосвіти є різнобічний досвід учителя як динамічно розвиваючого професіонала, становлення майстерності якого прогресує від однієї стадії до іншої. Традиційні моделі освіти стають неефективними, тому що досвід, до якого вони залучають вчителя, є зовнішньо нав'язаний і тому психологічно невиправданий.

Тільки усвідомлений досвід має сенс, через аналітичну діяльність здійснюється рефлексія, яка перетворює «сирий» досвід у особистісне присвоєне знання. Осмислюється не тільки власний педагогічний досвід, але й досвід інших педагогів. Розвитку рефлексивно-дослідницької позиції вчителя сприяє завдання алгоритмічного характеру. Виконуючи роль регуляторів професійної діяльності, «концептуальні схеми» звільнюють свідомість учителя при виконанні раніше відпрацьованих операцій у стандартних ситуаціях. Це допомагає вчителю опанувати педагогічний простір, упевнено відчувати себе в професійній діяльності. Але під час змін у суспільстві відбувається збій і звичні схеми поведінки стають невідповідними, застарілі «конструкти» перетворюються в гальмуючий фактор. Освітнянський процес настільки змінний і динамічний, що не можна одного разу і назавжди засвоїти всі секрети педагогічної майстерності. Те що добре діє сьогодні, завтра уже є недостатнім або навіть непотрібним. Тому професія вчителя є творчою діяльністю, а педагог – рефлексуючим професіоналом, який безперервно аналізує свою працю.

Дослідницька діяльність учителя надає йому можливості здійснити синтез знань через експеримент і набути новий досвід. Відрефлексований досвід народжує нові знання, через корекційну діяльність педагог вибудовує стратегію свого саморозвитку, повертаючись знову до творчого пошуку, набуваючи новий рівень свого професійного самовдосконалення. Водночас зростає й рівень його готовності і здатність до зміни суб'єктивної системи установок. Відтак, учитель може досягти педагогічної компетентності у змінних умовах сучасності. Самоосвіта сприяє професійному становленню педагога та засобом розвитку його професійної компетентності.

Висновки. Таким чином, набуття професійної компетентності вчителя сприяє розвитку здатності учителя до ефективного здійснення своєї професійної діяльності, володіння ним цілісною системою знань, умінь і навичок, що визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування й особистості вчителя як носія визначених цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Життєва компетентність особистості / За ред. Л. В. Сохань та ін. – К., 2003. – 248 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: Освіта. – 2004. – 164 с.
4. Митник О. Розвиток професійної компетентності сучасного Вчителя: реалії і перспективи // Початкова школа, 2004, № 4.
5. Мосьпан Н. Розвиток вищої освіти в Європейському Союзі та Україні: тенденції освітньої політики // Освітнологія, 2015, №4
6. Равен Д. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждение, перспективы / пер.с англ. – М. : Высшая школа – 1999. – 264 с.
7. Савченко О. Зміст шкільної освіти на рубежі століть // Шлях освіти, 2005.
8. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник / С.О. Сисоєва, Т.Є. Кристопчук; Київський університет імені Бориса Грінченка. – Рівне : Овід, 2012. – 352 с.
9. Тенденції розвитку змісту базової освіти у країнах Заходу / Г.С. Єгоров та ін. – К.: Освіта – 2003. – 182 с.
10. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования // Народное образование, 2003.

Рецензент

Глазунова Л.О. – к. пед. н.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2016

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЯ

Кубицкая Мария Дмитриевна

специалист высшей категории, преподаватель ВКУЗ «Коростышевський педагогический колледж имени І. Я. Франко»

Житомирского областного совета, г. Коростышев

lenusia0512@ukr.net

Аннотация. В статье рассматривается значение понятия «компетентностный подход» в современной научной мысли. Автор обращается к опыту отечественных та зарубежных исследователей. Обобщены разные значения термина «компетентность», предлагается список основных компетентностей, которыми должен овладеть будущий учитель. Обозначено и доказано понятие профессиональная компетентность.

Ключевые слова: компетентность; компетентностный подход; ключевые компетентности; подготовка учителя; профессиональная компетентность учителя.

COMPETENT APPROACH IN THE PROCESS OF TEACHER'S PROFESSIONAL PREPARATION

Maria D. Kubitska

teacher of I. Phranko Korostyshiv Pedagogical College
Zhytomyr region, Korostyshiv
lenusia0512@ukr.net

Abstract. The article deals with the meaning of the concept «competent approach» in modern science. The author uses the experience of home and foreign researchers. Different meanings of the term «competence» are summarized; the list of main competencies necessary for a future teacher is given. The concept professional competence is determined and proved.

Keywords: competence; competent approach; key competencies; preparation of a teacher; professional competence of a teacher.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Encyclopedia / Akad. ped. nauk Ukrainy; golovnyi red. V.H. Kremin'. – K.: Uirinkom Inter, 2008. – 1040 p. (in Ukraine)
2. Life competence of a person/ Za red. L. V. Sokhan' ta in. – K., 2003. – 248 p. (in Ukraine)
3. Competent approach in modern education: world's experience and Ukrainian prospects: Biblioteka osvith'oi polityky / Za zag. red. O. V. Ovcharuk. – K.: Osvita. – 2004. – 164 p. (in Ukraine)
4. Mytnyk O. Development of professional competence of a modern teacher: realias and prospects // Pochatkova shkola, 2004, № 4. (in Ukraine)
5. Mos'pan N. Development of higher education in European Union and Ukraine: tendencies of educational policy // Osvitologiiia, 2015, №4 (in Ukraine)
6. Raven D. Pedagogical testing: Problems, Mistakes, Prospects / Per.s angl. – M. : Vysshiaia shkola – 1999. – 264 p. (in Russian)
7. Savchenko O. The content of school education between centuries // Shliakh osvity, 2005.
8. Sysoieva S.O., Krystopchuk T.Ye. Educational systems of the counties of European Union: general characteristics: navchal'nyi posibnyk / S.O. Sysoievava, T.Ye. Krystopchuk; Kyivs'kyi universytet imeni Borysa Hrinchenka. – Rivne : Ovid, 2012. – 352 p. (in Ukraine)
9. Educational content's tendencies in Western countries / H.S. Yehorov ta in. – K.: Osvita – 2003. – 182 p. (in Ukraine)
10. Khutorskoi A. Key competencies as a component of personally oriented direction of education // Narodnoie obrazivaniie, 2003.(in Russian)